УДК 343.22

DOI 10.37566/2707-6849-2020-4(33)-6

Наталія АНТОНЮК,
суддя Верховного Суду,
кандидат юридичних наук, доцент

ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ

Вступ. Діяння, передбачені чинним Кримінальним кодексом України [1] (далі – КК), вчиняють не лише повнолітні, повністю сформовані психічно і соціально особи, а й неповнолітні особи, які, з урахуванням особливостей розвитку їх особистості, потребують специфічного ставлення в частині застосування заходів кримінально-правового впливу. Оскільки кримінальна відповідальність є найбільш суворим із таких заходів, постає питання про забезпечення справедливого балансу між формами її реалізації щодо неповнолітніх і повнолітніх осіб, які вчинили кримінальне правопорушення.

Вік особи є об'єктивною категорією, яка не завжди співпадає з уявленнями про характерний для такого віку розвиток особистості. Специфіка ж законодавства побудована на своєрідній фікції того, що з моменту настання повноліття статус особи кардинально змінюється. Насправді ж такі різкі зміни не відбуваються. Кримінально-правові наслідки на зламі юридично значущих вікових ознак повинні бути якомога більш плавними для суміжних категорій суб'єктів.

На цю особливість звертають увагу й науковці [2, с. 136]. Проте проблема є актуальною не лише на стику повноліття і неповноліття, а й для специфіки визначення обсягу відповідальності осіб віком 14–15 та 16–17 років.

Метою статті є аналіз диференційованих підходів законодавця до кримінальної відповідальності неповнолітніх осіб, а також неповнолітніх і осіб, які досягли повноліття. Планується запропонувати шляхи для вдосконалення диференціації кримінальної відповідальності неповнолітніх у вітчизняному кримінальному праві.

Питання особливостей кримінальної відповідальності неповнолітніх у своїх працях піднімали такі вчені, як В. Бурдін, Н. Березовська, Л. Головійчук, Т. Гончар,

Л. Маньковський, В. Меркулова, Н. Орловська та ін. У науковій літературі запропоновано кілька шляхів для диференціації кримінальної відповідальності неповнолітніх. Передусім йдеться про створення для неповнолітніх окремої системи покарань, обмеження у статті Загальної частини меж покарання для неповнолітніх, пропорційне зменшення покарань, встановлених у санкції статті Особливої частини. Втім, проблеми диференціації кримінальної відповідальності неповнолітніх як усередині вікової категорії від 14 до 18 років, так і у порівнянні із повнолітніми особами, викликають чимало питань, а деякі запропоновані у науковій літературі шляхи для їх подолання можуть ускладнити застосування норм кодексу і не покращать диференціацію кримінальної відповідальності неповнолітніх.

Матеріали та методи. Дослідження проблем диференціації кримінальної відповідальності, на нашу думку, повинно ґрунтуватися не лише на діалектичних методах, а й на антропологічних, які дозволять забезпечити належний рівень «людиноорієнтованості» наукового результату. Особливо важливою ця теза є в частині дослідження диференціації кримінальної відповідальності неповнолітніх. Адже поставлення в центрі проблеми людини, яка лише розпочинає свій життєвий шлях, дозволяє абстрагуватися певною мірою від жорсткої моделі кримінально-правових норм і зосередитися на можливих наслідках нормативних конструкцій для майбутньої долі молодой людини.

Водночас теоретичні та емпіричні методи діалектики є тим необхідним інструментом, за допомогою якого необхідно вивчати норми права в аспекті законодавчої техніки. Тому у цьому дослідженні ми також спираємося на такі теоретичні методи, як сходження від конкретного до абстрактного, системно-структурне пізнання та сходження від абстрактного до конкретного. Практична методологічна частина цієї праці ґрунтується на методах тлумачення права, а саме: системному, логічному, формально-юридичному та цільовому.

Результати та обговорення. Кримінальна відповідальність в Україні можлива лише із досягненням 14-річного віку за вчинення окремих кримінальних правопорушень. Виникає запитання, чи є такий законодавчий підхід проявом диференціації кримінальної відповідальності щодо малолітніх і тих, хто досяг 14-річного віку. Аналогічне питання виникає і щодо кримінальних правопорушень, за вчинення яких відповідальність настає з 16 років, але вже у порівнянні з особами, які цього віку не досягли.

Вважаємо, що диференціація кримінальної відповідальності у цьому разі відсутня. Звісно, можна апелювати до інституту звільнення від кримінальної відповідальності, який теж має своїм результатом відсутність кримінальної відповідальності, але, тим не менше, є проявом диференціації кримінальної відповідальності. Відмінність між цими двома ситуаціями полягає у відсутності ознак складу кримінального правопорушення у скоєному, якщо особа не досягла відповідного віку, і наявність цих ознак у випадку, коли вирішується питання про звільнення від кримінальної відповідальності. Тож, оскільки відсутня підстава кримінальної відповідальності як така через відсутність вікової ознаки суб'єкта кримінального правопорушення,

тобто взагалі відсутній склад кримінального правопорушення, то й ставити питання про диференціацію кримінальної відповідальності не можна.

Однак, коли у вчиненому наявні усі ознаки складу кримінального правопорушення, у тому числі й ті, які стосуються віку суб'єкта, то вікова ознака може враховуватися під час вирішення питання про обсяг кримінальної відповідальності, і, у цьому разі, вік може впливати на диференціацію останньої. Інтерпретація положень частини другої ст. 97 КК дозволяє зробити висновок, що законодавцем у цьому випадку забезпечується диференціація кримінально-правового впливу. Адже до особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, можуть бути застосовані примусові заходи виховного характеру. Проте ці заходи щодо таких осіб, як зазначають у літературі [3, с. 182; 4, с. 11], не є формою реалізації кримінальної відповідальності.

Водночас виникає слушне питання про те, чи може в межах кримінального права безпосередньо в тексті КК йтися про застосування примусових заходів виховного характеру до особи, яка до досягнення віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, вчинила суспільно небезпечне діяння. Видається, що від регламентації у КК будь-якого впливу, а тим більше кримінально-правового впливу на осіб, які не досягли віку, з якого настає кримінальна відповідальність, потрібно відмовитися. Адже проводити паралель із застосуванням примусових заходів медичного характеру неправильно, оскільки ці заходи за своєю суттю не мають метою виправлення особи.

Варто звернути увагу ще на один аспект: якщо неповнолітній, який досяг віку, з якого настає кримінальна відповідальність, ухиляється від примусових заходів виховного характеру, вони скасовуються, і такий неповнолітній притягується до кримінальної відповідальності. Однак неповнолітнього, який не досяг віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, притягнути до відповідальності неможливо.

У чинному КК в основу диференціації кримінальної відповідальності з урахуванням вікової ознаки неповнолітніх покладено: 1) обмеження кола покарань, які можуть застосовуватися до неповнолітніх, у тому числі заборона призначати довічне позбавлення волі; 2) зменшення розмірів цих покарань порівняно із повнолітніми особами; 3) обмеження кримінально-правових наслідків окремих кримінально-правових інститутів (призначення покарання за сукупністю кримінальних правопорушень чи сукупністю вироків на строк не більше 15 років, недопустимість призначення позбавлення волі за кримінальний проступок тощо); 4) скорочення строків давності притягнення до кримінальної відповідальності, виконання вироку та погашення судимості.

У Загальній частині КК (ст. 98) визначено, які покарання можуть бути застосовані до неповнолітніх. Йдеться про такі види покарань, як штраф, громадські роботи, виправні роботи, арешт, позбавлення волі на певний строк. Із цього переліку громадські роботи (ч. 1 ст. 100), виправні роботи (ч. 2 ст. 100) та арешт (ст. 101) не можуть бути призначені неповнолітнім, які не досягли 16-річного віку.

Такий підхід законодавця водночас сприяє диференціації кримінальної відповідальності неповнолітніх порівняно із повнолітніми особами, проте іноді ставить їх у гірше становище. Ця парадоксальна ситуація зумовлюється конструкціями санкцій статей Особливої частини КК, які фактично побудовані «для дорослих осіб». З певних причин законодавець не врахував чи забув про інститут кримінальної відповідальності неповнолітніх щодо тих санкцій, у яких передбачено застосування позбавлення волі, штрафу та виправних робіт як основних альтернативних покарань. Якщо неповнолітній не працює, то йому неможливо призначити виправні роботи. Скоріш за все він і не матиме доходу, коштів чи майна, з якого можна сплатити штраф. Залишається лише позбавлення волі. Ще більш критична ситуація з неповнолітніми, які не досягли 16 років. Адже до них застосовувати можна хіба що штраф або позбавлення волі. Цей стан справ істотно погіршує становище неповнолітнього. На окреслену специфіку неодноразово звертали увагу й у літературі [5, с. 266; 6, с. 99; 7, с. 229]. Як слушно пише Д. Калмиков, існує кілька десятків випадків, коли суд нездатний буде призначити неповнолітньому покарання, оскільки жодне з них не може бути до такого неповнолітнього застосоване або в силу віку, або в силу інших обставин, передбачених КК [8].

Необхідно виправити таку ситуацію шляхом внесення змін до КК. Не варто доповнювати санкції статей Особливої частини альтернативними покараннями, які б стосувалися лише неповнолітніх. Адже, по-перше, можливість застосування «доданих» покарань і щодо повнолітніх осіб призведе до невинновданого пом'якшення відповідальності для них, оскільки існуючі сьогодні санкції конструювалися з огляду на дієвість досягнення завдань кримінального закону, виходячи зі співвідношення «суспільна небезпека вчиненого – покарання» для повнолітнього суб'єкта кримінального правопорушення. По-друге, паралельно створювати альтернативні покарання лише для неповнолітніх у санкціях статей Особливої частини КК недоцільно, оскільки це об'ємно, а також може внести плутанину у «сітку» санкцій і ускладнити їх застосування. По-третє, існують інші альтернативні шляхи виправлення наявних недоліків щодо системи покарань для неповнолітніх, які, на нашу думку, є більш ефективними. Питання необхідно вирішити шляхом застосування наскрізного системного підходу.

Однак, перш ніж запропонувати такий підхід, звернемо увагу ще на деякі проблеми, які виникають у ході призначення покарання неповнолітнім. Так, якщо проаналізувати частину другу ст. 22 КК, у якій передбачений перелік кримінальних правопорушень, за які може наставати кримінальна відповідальність із 14-річного віку, то стає очевидним, що «левову частку» в цьому переліку займають кримінальні правопорушення, за вчинення яких безальтернативною санкцією є позбавлення волі на певний строк. Також у цей перелік включені й такі менш небезпечні посягання, як, наприклад, крадіжка чи хуліганство.

За вчинення простого хуліганства (ч. 1 ст. 296 КК) передбачено штраф, арешт чи обмеження волі. Якщо неповнолітній, який не досяг 14 років, не має коштів чи майна, з яких можна було б сплатити штраф, суд не зможе призначити йому будь-яке

з інших двох покарань. Виходом із такої ситуації є звільнення від покарання. Але і звільнення від покарання чи його відбування передбачає наявність певних умов, і якщо їх об'єктивно не існує, то і будь-якого визначеного законодавцем шляху вирішити цю проблему немає. Якщо взяти за приклад вчинення грабежу (ч. 1 ст. 186 КК), то єдиним безальтернативним варіантом для такого неповнолітнього залишитися покарання у виді позбавлення волі.

Звісно, основною причиною включення до переліку, передбаченого частиною другою ст. 22 КК, цих кримінальних правопорушень є їх поширеність серед неповнолітніх, які не досягли 16 років. Якщо становище неповнолітнього порівняно із дорослими особами фактично погіршується, обмежено можливості суду для застосування альтернативних покарань, то про справедливе, збалансоване застосування КК вести мову складно. Такий диференційований підхід є, без сумніву, шкідливим. Виникає питання, чи реалізуються у такий спосіб завдання кримінального закону? Очевидно, що ні.

Існує два варіанти вирішення цієї проблеми. Перший – це відмова від кримінального переслідування осіб, які не досягли 16 річного віку за вчинення кримінальних проступків та нетяжких злочинів. Цей підхід частково може вирішити проблему недосконалої диференціації, проте безкарність за діяння, які найчастіше вчиняються неповнолітніми, унеможливить превентивну роль кримінального закону. Тому вважаємо такий шлях неприпустимим.

Очевидно, що кращим способом є розширення кола покарань, які можуть бути застосовані до неповнолітніх. При цьому наголосимо повторно, що не вважаємо правильним доповнення кожної зі статей Особливої частини КК необхідними альтернативними покараннями. Адже такий казуїстичний підхід має очевидні недоліки: він громіздкий, є небезпека невнесення до якоїсь із санкцій відповідних покарань. Окрім цього, доповнення всіх санкцій альтернативними покараннями, які зорієнтовані на неповнолітніх, автоматично вплине на диференціацію й для дорослих осіб, а це не у всіх випадках буде доцільним і обґрунтованим.

Тому вважаємо, що *варто у Загальній частині КК передбачити алгоритм визначення альтернативного (-них) покарання (покарань) для неповнолітніх*. Такий наскрізний підхід має низку переваг: по-перше, він дозволить цілісно вирішити питання співвідношення різних видів покарань; по-друге, законодавець може максимально дотримати баланс між суспільною небезпекою кримінального правопорушення і покаранням; по-третє, такий підхід дозволить в межах Загальної частини визначити кілька критеріїв наскрізної диференціації відповідальності для неповнолітніх.

Цікавий у цьому контексті досвід Республіки Польща. Адже у КК Республіки Польща у санкціях статей Особливої частини законодавець передбачив відносно визначене покарання у вигляді позбавлення волі. Інші ж можливі види покарань і співвідношення їх із відповідними строками позбавлення волі передбачено у Загальній частині КК Республіки Польща.

Все-таки варто констатувати, що під час законодавчого визначення співвідношення суспільної небезпеки конкретних складів кримінальних правопорушень і відповідних потенційних покарань за їх вчинення значно легше оперувати одним базовим видом покарання. Алгоритм призначення іншого виду покарання, який виписаний у Загальній частині, дозволить в межах визначеного законодавцем диференційованого підходу в кожній конкретній справі індивідуалізувати кримінальну відповідальність особи. Проте доведення дієвості такого підходу потребує окремої уваги в межах іншої праці.

Варто звернути увагу ще на той аспект, що при сьогодинішньому законодавчому підході, відбувається певне розмивання меж відповідальності осіб 14–15 та 16–17 років. Є небезпека, що така відмінність може звестися лише до неможливості призначення першій групі неповнолітніх певних видів покарань, як-от громадських і виправних робіт, як це має місце сьогодні. Вважаємо, що диференціація між цими віковими групами повинна стосуватися всіх аспектів реалізації кримінальної відповідальності з пропорційною суворістю залежно від вікової ознаки (судимість, умовно дострокове-звільнення тощо).

Окрім цього, вважаємо, що для забезпечення належної диференціації кримінальної відповідальності неповнолітніх необхідно передбачити у Загальній частині КК алгоритм пропорційного зменшення покарання залежно від вікової групи неповнолітніх. Так, доцільно пропорційно зменшити максимально суворе покарання неповнолітнім, які досягли 14–15 років на 30 відсотків, порівняно із повнолітніми, а для тих, які досягли 16–17 років – на 20 відсотків.

Проте може виникнути запитання, чому ми вважаємо, що того пільгового зниження покарань, яке сьогодні передбачене у розділі XV Загальної частини КК, недостатньо? Чому існуючий підхід, який фактично встановлює для неповнолітніх зменшені конкретні межі покарань у Загальній частині, які є однаковими для всіх кримінальних правопорушень, є недосконалим? Адже у ст. 102 КК передбачено, що для неповнолітніх максимальне покарання за вчинення нетяжкого злочину не може перевищувати 4 років позбавлення волі, тяжкого – 7, особливо тяжкого – 10, особливо тяжкого, поєднаного з умисним позбавленням життя людини – 15.

Недолік означеного підходу можна проілюструвати на прикладі. Так, за грабіж із проникненням у житло, або якщо він завдав значної шкоди потерпілому (ч. 3 ст. 186 КК), передбачено покарання у виді позбавлення волі строком від 4 до 8 років, а за грабіж у великому розмірі – від 7 до 10 років. У обидвох випадках граничним розміром позбавлення волі для неповнолітнього буде 7 років. Для першого випадку – від 4 до 7, у другому – від 7 до 7. Отже, ми отримуємо одразу дві проблеми. По-перше, різниця між верхніми межами у покараннях за зазначені кримінальні правопорушення становить 2 роки, втім, вона урівняється без будь-якого пропорційного врахування тяжкості скоєного. По-друге, таке зменшення виражене в абсолютних числах, може призвести до появи абсолютно визначених санкцій, такої ж

проблеми, яка зараз існує у разі призначення покарання за незакінчене кримінальне правопорушення.

Пропорційне зниження (залежно від вікової групи неповнолітніх) верхньої межі санкції на 20 або 30 відсотків від того розміру, який передбачено в статті Особливої частини, дозволить уникнути обох вищезазначених проблем. Паралельно варто здійснити відповідне зниження нижньої межі. Аргументація доцільності такого зниження вже була предметом нашого дослідження у контексті існуючої проблеми зниження меж санкції у незакінчених кримінальних правопорушеннях [9, с. 60].

Вважаємо, що підхід до визначення нижньої межі санкції має бути єдиним у всіх випадках, де застосовано механізм зниження верхньої межі. Пропорційне зниження нижньої межі може становити $\frac{3}{4}$ від розміру верхньої межі. Таку ж величину ми пропонуємо закладати для встановлення нижньої межі покарання за незакінчене кримінальне правопорушення [9, с. 59]. Ця величина, на нашу думку, є оптимальною. Однак, все ж конкретний розмір потребує більш детального обговорення.

Таким чином, вважаємо, що законодавець має передбачити у тексті КК диференційований підхід з чітким визначенням алгоритму дій правозастосувача при визначенні «диференційованих» меж покарання. Цей підхід має бути зрозумілим для правозастосувача, і було б оптимальним, якби він міг здійснюватися за допомогою комп'ютерної програми з метою полегшення роботи правозастосувача. У цих визначених межах суддя міг би індивідуалізувати покарання, враховуючи конкретні обставини справи.

Універсальне правило про диференціацію кримінальної відповідальності неповнолітніх шляхом зменшення покарання могло б бути таким: 1) верхня межа покарань, які можуть бути застосовані до неповнолітнього, зменшується на 20 відсотків для вікової групи неповнолітніх 16–17 років та на 30 відсотків для групи 14–15 років; 2) від цієї зменшеної верхньої межі визначається нижня межа – $\frac{3}{4}$ установленої з урахуванням знижувючих коефіцієнтів верхньої межі. Якщо ж у цьому разі мінімальна межа покарання виявиться меншою за ту, що встановлена у Загальній частині КК для цього виду покарання, то вона повинна встановлюватися на рівні, визначеному у Загальній частині КК; 3) ці положення мають застосовуватися як до основного найбільш суворого покарання, так і до альтернативних менш суворих основних покарань, а також до додаткових покарань.

Збереження ж існуючого стану справ призведе до подальшого ігнорування необхідності диференційованого підходу до кримінальної відповідальності неповнолітніх, як у наведеному нами прикладі з грабежем, коли незалежно від кваліфікуючих/особливо кваліфікуючих ознак максимальна санкція в обидвох випадках є однаковою. Також невиправданим, з точки зору справедливості, є існування можливості призначення покарання у спосіб, коли воно стає абсолютно визначеним, адже це позбавляє суд можливостей для індивідуалізації. Пропорційне зниження верхньої межі санкції для неповнолітніх у поєднанні із наступним зниженням нижньої межі дозволить виправити існуючу ситуацію.

Запровадження пропорційної градації покарань для неповнолітніх унеможливить різкий перехід від менш суворої відповідальності до більш суворої на зламі вікових категорій, усуне невинувато м'які чи надто суворі санкції, сприятиме справедливому застосуванню закону, а також можливості досягнення його завдань без надлишкових заходів впливу.

Зауважимо, що окремі науковці, однак, вважають, що зменшення розмірів покарання для неповнолітніх, порівняно з іншими суб'єктами, є «примітивізованим і негуманним підходом», адже неповнолітні відрізняються від дорослих не лише кількісними, а й якісними ознаками, а отже, потребують застосування якісно інших покарань [10, с. 20]. Ми не можемо погодитися з такою характеристикою. У світовій практиці успішно застосовуються різні види покарань до неповнолітніх, у тому числі, навіть, довічне позбавлення волі (у США, Великій Британії [11] та ін.). Окрім того, значна частина покарань, із передбачених КК, є доволі м'якими (наприклад, громадські роботи чи штраф), тому їх застосування до неповнолітніх аж ніяк не можна назвати негуманним. Що ж стосується найбільш суворих видів покарань, пов'язаних з тривалою ізоляцією від суспільства, то їх застосування однозначно виправдане у разі вчинення тяжких чи особливо тяжких злочинів. Адже відсутність адекватної реакції з боку держави – це не прояв гуманізму, а, скоріше, прояв нездатності забезпечити належну превенцію і, як наслідок, охорону громадян від суспільно небезпечних посягань.

Водночас скорочення термінів максимальних покарань порівняно з іншими віковими групами може позитивно впливати на розуміння неповнолітніми такого «пільгового» підходу з огляду на можливість виправлення і відмову від вчинення кримінальних правопорушень під страхом уже суворішого покарання. Крім того, більш важливими, ніж саме покарання, є режим його відбування, заходи ресоціалізації та виправлення. Саме в цьому напрямі слід проводити роботу для забезпечення ефективного реабілітуючого впливу покарання.

Висновки. Диференціація кримінальної відповідальності неповнолітніх здійснюється через обмеження кола покарань, які можуть бути до них застосовані, обмеження їхніх розмірів, а також скорочення строків, які впливають на звільнення від кримінальної відповідальності чи покарання, судимості. Водночас диференціація кримінальної відповідальності різних вікових груп неповнолітніх фактично проведена лише через обмеження кола покарань, які не можуть бути застосовані до осіб 14–15-річного віку.

Диференціація кримінальної відповідальності за віковою групою неповнолітніх інколи призводить до погіршення становища неповнолітніх, оскільки санкції статей Особливої частини КК не спрямовані на врахування особливостей неповнолітнього суб'єкта кримінального правопорушення. Виправлення цієї ситуації можливе не через внесення змін до Особливої частини КК, а шляхом застосування загальних, універсальних підходів.

Диференціація кримінальної відповідальності має здійснюватися за єдиним алгоритмом за всі кримінальні правопорушення, вчинені неповнолітніми, і повинна здійснюватися так: 1) верхня межа покарань, які можуть бути застосовані до неповнолітнього, зменшується на 20 відсотків для вікової групи неповнолітніх 16–17 років та на 30 відсотків для групи 14–15 років; 2) від цієї зменшеної верхньої межі визначається нижня межа – 3/4 установлені з урахуванням знижуючих коефіцієнтів верхньої межі; 3) ці положення мають застосовуватися як до основного найбільш суворого покарання, так і до альтернативних менш суворих основних покарань, а також до додаткових покарань.

Перелік використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 20.04.2020)
2. Кругликов Л. Л., Васильевский А. В. Дифференциация ответственности в уголовном праве. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2002. 300 с.
3. Орловська Н. А. Актуальні проблеми кримінально-правової диференціації віку. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2014. № 9. С. 181–184.
4. Гончар Т. О. Неповнолітній як суб'єкт відповідальності за кримінальним правом України: автореф. дис. ...канд. юрид. наук. 12.00.08. Одеса, 2005. 20 с.
5. Головійчук Л. Особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх. Підприємництво, господарство і право. 2019. № 3. С. 263–267.
6. Маньковський Л. К. Варіанти призначення неповнолітньому більш м'якого покарання, ніж передбачено законом. Юридична наука. 2014. № 5. С. 93–102.
7. Березовська Н. Л. Призначення покарань неповнолітнім з урахуванням ступеня тяжкості злочину. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2014. № 8. С. 228–230.
8. Калмиков Д. О. Дивний гуманізм українського законодавця, або Проблеми призначення кримінального покарання окремим категоріям винних. Юридичний вісник України. 2011. № 33 (841). 20–26 серпня. С. 5; № 34 (842). 27 серпня – 2 вересня. С. 5. URL: <https://pravo.org.ua/ua/news/5253->
9. Антонюк Н. О. Диференціація кримінальної відповідальності під час призначення покарання за незакінчений злочин. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2020. № 2. С. 55–61.
10. Кузьменко О. В. Примусові заходи виховного характеру як інститут кримінального права України. Вісник Національного технічного університету «ХПІ» Серія: Актуальні проблеми розвитку українського суспільства. 2018. № 4. С. 7–22. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vcpiake_2018_4_5
11. Criminal Justice Act. 2003. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2003/44/part/12/chapter/5/crossheading/life-sentences>.

References

1. Criminal Procedural Code of Ukraine of April 5, 2001 as of April 20, 2020 / The Verkhovna Rada of Ukraine. 2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (access date: 20.04.2020). [ukr.]
2. Kruglikov L. L., Vasil'evskij A. V. (2002) *Differenciacija otvetstvennosti v ugovolnom prave*. SPb.: Izdatel'stvo «Juridicheskij centr Press», P. 300. [russ.]
3. Orlovska N. A. Aktualni problemy kryminalno-pravovoi dyferentsiatsii viku. Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Ser.:Iurysprudentsiia. 2014, 9, P. 181–184. [ukr.]
4. Honchar T. O. (2005) *Nepovnolitnii yak subiekt vidpovidalnosti za kryminalnym pravom Ukrainy*. Ph.D. thesis. Odesa, 20. [ukr.]
5. Holoviichuk L. Osoblyvosti kryminalnoi vidpovidalnosti nepovnolitnikh. Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo. 2019, 3, P. 263–267. [ukr.]
6. Mankovskiy L. K. Varianty pryznachennia nepovnolitnomu bilsh miakoho pokarannia, nizh peredbacheno zakonom. Yurydychna nauka. 2014, 5, P. 93–102. [ukr.]
7. Berezovska N. L. Pryznachennia pokaran nepovnolitnim z urakhuvanniam stupenia tiazhkosti zlochynu. Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Ser.:Iurysprudentsiia. 2014, №8, P. 228–230. [ukr.]
8. Kalmykov D. O. Dyvnyi humanizm ukrainskoho zakonodavtsia abo Problemy pryznachennia kryminalnoho pokarannia okremym katehoriiam vynykh. Yurydychnyi visnyk Ukrainy. 2011. № 33 (841). 20–26 august. P. 5; № 34 (842). 27 august – 2 september. P. 5. Retrieved from <https://pravo.org.ua/ua/news/5253> [ukr.]
9. Antoniuk N. O. Dyferentsiatsiia kryminalnoi vidpovidalnosti pid chas pryznachennia pokarannia za nezakynchnyi zlochyn. Naukovi zapysky Instytutu zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy. 2020, 2, P. 55–61. [ukr.]
10. Kuzmenko O. V. Prymusovi zakhody vykhovnoho kharakteru yak instytut kryminalnoho prava Ukrainy. Visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu «KhPI» Seriia: Aktualni problemy rozvytku ukrainskoho suspilstva. 2018, 4, 7–22. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vcpiakc_2018_4_5 [ukr.]
11. Criminal Justice Act. (2003). Retrieved from <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2003/44/part/12/chapter/5/crossheading/life-sentences>. [ukr.]

АНТОНЮК Н. Диференціація кримінальної відповідальності неповнолітніх.

У статті аналізуються диференційовані підходи законодавця до кримінальної відповідальності неповнолітніх осіб, а також неповнолітніх і осіб, які досягли повноліття. Доводиться, що в КК України диференціація кримінальної відповідальності між різними віковими категоріями неповнолітніх є невдалою.

Пропонуються шляхи для вдосконалення диференціації кримінальної відповідальності неповнолітніх у національному кримінальному праві. Слід розширити можливість застосовувати окремі види покарань до неповнолітніх осіб із пропорційним зменшенням їхніх меж так, щоб між віковими групами неповнолітніх були очевидні відмінності у розмірах та строках покарань. Покарання, які можуть

бути призначені неповнолітнім, мають обмежуватися не в абсолютних числах, а пропорційно. Доцільно верхню межу покарань, які можуть бути застосовані до неповнолітнього, зменшувати на 20 відсотків для вікової групи неповнолітніх 16–17 років та на 30 відсотків для групи 14–15 років. Ці положення варто застосовувати як до основного найбільш суворого покарання, так і до альтернативних менш суворих основних покарань та до додаткових покарань.

Ключові слова: диференціація кримінальної відповідальності, неповнолітні, покарання, вікова категорія.

АНТОНЮК Н. Дифференциация уголовной ответственности несовершеннолетних.

В статье анализируются дифференцированные подходы законодателя к уголовной ответственности несовершеннолетних, а также несовершеннолетних и лиц, не достигших совершеннолетия. Доказывается, что в УК Украины дифференциация уголовной ответственности между различными возрастными категориями несовершеннолетних является неудачной.

Предлагаются пути для совершенствования дифференциации уголовной ответственности несовершеннолетних в национальном уголовном праве. Следует расширить возможность применять отдельные виды наказаний несовершеннолетних лиц с пропорциональным уменьшением их границ так, чтобы между возрастными группами несовершеннолетних были очевидны различия в размерах и сроках наказаний.

Наказания, которые могут быть назначены несовершеннолетним, должны ограничиваться не в абсолютных числах, а пропорционально. Целесообразно верхнюю границу наказаний, которые могут быть применены к несовершеннолетним, уменьшать на 20 процентов для возрастной группы несовершеннолетних 16–17 лет и на 30 процентов для группы 14–15 лет. Эти положения следует применять как к основному наиболее строгому наказанию, так и к альтернативным менее строгим основным наказаниям и в дополнительных наказаниях.

Ключевые слова: дифференциация уголовной ответственности, несовершеннолетние, наказание, возрастная категория.

ANTONIUK N. Differentiation of criminal responsibility of persons under age.

Differentiation of criminal responsibility of people underage is built based on decreasing of number of punishments which can be imposed on them, and decreasing the duration of these punishments. The feature of person underage also has an impact on peculiarities of exemption from criminal responsibility or punishment, on shortening the terms (statute limitation, criminal record etc.), on possibility of application of certain methods of influence under the Criminal code of Ukraine.

Though, sanctions of the norms of the Special part of the Criminal Code are initially constructed to be applied to criminals older than 18 years. That's why when norms concerning responsibility of a person underage are applied on sanctions of the Special part

of the Code, the situations objecting to the primary idea of the legislator (to mitigate the punishment) occur. For instance, if the sanction contains several alternative punishments the court can't impose some of them on the criminal underage due to normative restrictions. That's why the judge sometimes is obliged to impose the most strict punishment, as the only one able for being imposed. Moreover, sometimes the court can't impose any of the punishments, cause all of them can't be applied to those younger than 18. The algorithm of mitigating punishment for criminals underage, proposed by the legislator, has lots of shortcomings. Sometimes the court has no choice but to impose absolutely defined punishment.

Differentiation of criminal responsibility between different groups of people underage is imperfect as well. That's why, it is necessary to widen the quantity of punishments, and decrease their borders proportionally in such a way, that differentiation of criminal responsibility among groups of people under 18 occurs.

Punishments, which can be imposed by the court on persons underage must be restricted in proportional numbers, not absolute. It is reasonable to decrease by 20% for the age group of 16–17 years old and by 30% for the age group of 14–15 years old the upper limit of punishment, which is imposed on persons underage. These provisions must be applied while imposing either the main most strict punishment or alternative less strict main punishments and additional punishments.

Key words: differentiation of criminal responsibility, person underage, punishment, age category.